

Stanisław Szereda

"Studien zur Soziologie der Bibliothek", Peter Karstedt, Wiesbaden 1954; "Beiträge zum Buch- und Bibliothekswesen", Bd. 1, Otto Harrassowitz, Hrsg. von Carl Wehmer, [b. m.] [b. r.] : [recenzja]

Przegląd Socjologiczny / Sociological Review 14/1, 207-209

1960

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Prócz wymienionych głównych dziedzin działalności Instytutu jego dorobek wydawniczy obejmuje również pozycje z dziedziny bibliograficznej i historycznej oraz z zakresu społecznej i gospodarczej struktury Polski.

Wydawnictwa Instytutu miały dużą liczbę recenzji w prasie krajowej i zagranicznej. Ponad półtora tysiąca wycinków z tymi recenzjami zebrał Sekretariat Instytutu i do dziś je przechowuje.

W końcowych partiach trzeciego rozdziału książki omówione zostało współdziałanie Instytutu z ruchem zawodowym, jego kontakty z innymi instytucjami, sprawy członkostwa Instytutu i źródła jego środków pieniężnych.

Rozdział ostatni książki omawia losy i pracę badawczą nielegalnego Instytutu podczas okupacji. Instytut działał w tym okresie początkowo pod szyldem Komisji Statystycznej Stołecznego Komitetu Samopomocy Społecznej, a później pod szyldem analogicznej komisji w Radzie Głównej Opiekuńczej.

Mimo niesprzyjających warunków pracownicy Instytutu podjęli w czasie okupacji badania nad strukturą osób korzystających z zapomóg społecznych, budżetami rodzin robotniczych, cenami i kosztami utrzymania, siłą nabywczą pieniądza i formami uzupełnienia płacy robotników. Opracowano również Mały Rocznik Statystyczny Polski w okresie wojny i okupacji, kontynuowano studia nad historią gospodarczą Polski i podjęto dociekania z zakresu gospodarki planowej. Dorobek Instytutu z okresu okupacji uległ zniszczeniu podczas powstania warszawskiego.

Kończowa część książki mieści przypisy, w postaci kilku obszerniejszych dodatkowych przyczynków, oraz załącznik zawierający statut Instytutu, listę jego członków, a także wykaz wydawnictw Instytutu obejmujący 72 pozycje książkowe. Zamieszczony jest również wykaz sprawozdań z działalności Instytutu, streszczenia obcojęzyczne, skorowidz nazwisk i spis ilustracji przedstawiających 17 wybitnych nieżyjących pracowników Instytutu.

Monografia o Instytucie Gospodarstwa Społecznego wyszła spod dobrego, utalentowanego pióra. Opracowanie edytorskie jest również bez zarzutu. Można żywić jedynie wątpliwość, czy skromny nakład 1500 egzemplarzy zaspokoi zapotrzebowanie na tę interesującą i wartościową książkę.

W związku z ewentualnym wznowieniem książki warto przy okazji wskazać na celowość uzupełnienia jej krótkim wstępem zawierającym określenie miejsca Instytutu wśród pokrewnych placówek społeczno-naukowych oraz zarys etapów jego rozwoju na tle sytuacji społeczno-politycznej kraju — tak przemożnie wpływającej przecie na kierunek prac Instytutu.

Franciszek Jakubczak

Peter Karstedt, STUDIEN ZUR SOZIOLOGIE DER BIBLIOTHEK. Wiesbaden 1954. Otto Harrassowitz, BEITRÄGE ZUM BUCH-UND BIBLIOTHEKSWESEN. Hrsg. von Carl Wehmer. Bd 1, ss. nlb. 7, 97.

Autor jest dyrektorem biblioteki miejskiej w Lubece. Zagadnienia, którym się oddaje, pociągają oryginalnością nie spotykaną w literaturze. Są to prawnosocjologiczne zagadnienia bibliotek. Jedną z jego, niewielu zresztą, prac z tego zakresu jest książka pod podanym tytułem. Na jej treść składają się trzy samoistne studia: Przyczynek do historycznej socjologii biblioteki, Przyczynek do systematycznej socjologii biblioteki i Przyczynek do socjologii wiedzy.

Pierwsze studium dotyczy historycznego procesu formowania się instytucji biblioteki publicznej. Autor poprzedza merytoryczne rozważania na ten temat omówieniem podstawowych zagadnień metodologicznych. Stosunek autora do tych zagadnień budzi poważne

zastrzeżenia. Nie podobna przyjąć tezy autora, że każda próba wykrycia prawidłowości w procesie historycznym przestaje być filozoficzną z chwilą zaprzestania poszukiwania jej w transcencji. Pomijając już to, iż teza ta zdradza wiarę autora w prawdy transcendentne, a zatem pozanaukowe, wypada stwierdzić, że zadaniem nauki jest wykrywanie obiektywnie zachodzących prawidłowości, które nie mogą być inne niż immanentne badanym zjawiskom i że wykrywanie takich prawidłowości jest osiągnięciem poznawczym, a wobec tego nie może nie mieć charakteru filozoficznego. Również nie do przyjęcia jest druga teza autora o tym, jakoby „próbę sprowadzenia wielkich epok w historii świata do jakiejś prawidłowości immanentnej” podjęła filozofia kultury i socjologia. Teza ta, słuszna w oderwaniu od kontekstu — w zestawieniu z twierdzeniem autora, jakoby nauka historyczna, w przeciwieństwie do socjologii, nie mogła tworzyć pojęć „systematycznych”, co jak się wydaje ma być udziałem nauk tradycyjnie zwanych nomotetycznymi — jest balamutną, ponieważ sugeruje wyłączenie tych nauk, filozofii kultury i socjologii, w wykrywaniu prawidłowości w procesie historycznym. Historia nie jest bynajmniej nauką tylko idiograficzną, tzn. poprzestającą na opisie niepowtarzalnych zdarzeń. Autor bardzo mocno podkreśla tę różnicę między historią a socjologią. O ile pierwsza ogranicza się — jego zdaniem — do opisu następstwa faktów, to druga bada ich współistnienie, czyli proces historyczny w przekroju. Ma to zdaniem autora dowodzić nomotetyczności socjologii i idiograficzności historii. W rozważaniach na ten temat popełnia autor niekonsekwencję, bo: 1° przyjmuje istnienie w socjologii historycznego kierunku badań i akceptuje za Franzem Oppenheimerem określenie socjologii jako historii bez nazwisk, lecz mimo to przyznaje jej charakter nauki nomotetycznej, którego odmawia historii, i 2° godzi się na przyczynowe ujmowanie faktów jako na przedmiot badań historii, mogący stanowić podstawę przyznania tej dyscyplinie charakteru nauki nomotetycznej, i równocześnie odmawia jej tego charakteru.

Istotę merytorycznej części pierwszego studium stanowi „sposób patrzenia (*Betrachtungsweise*)” na zjawisko formowania się instytucji biblioteki publicznej. Ten „sposób patrzenia”, pozwalający autorowi w sposób naukowy wytłumaczyć w dalszym ciągu studium konkretne przypadki tworzenia bibliotek publicznych, nie jest niczym innym jak nie nazwaną po imieniu hipotezą. Według niej biblioteki publiczne mogą powstawać i istnieć wyłącznie w warunkach istnienia władzy „anonimowej”, tzn. nie absolutnej, lecz, jak mówi autor, „zrepublikanizowanej”, oczywiście przy równoczesnym społecznym zapotrzebowaniu na biblioteki.

W sposób bardzo interesujący dokonuje autor weryfikacji swojej hipotezy tak na przykładach pozytywnych (powstawania bibliotek narodowych w niektórych krajach) jak i negatywnych (nieudostojnienia do utworzenia biblioteki narodowej w Niemczech).

Drugie studium poświęcone jest opisowi roli biblioteki w kształtowaniu się społeczeństwa. Autor przeprowadza szczegółową analizę funkcji bibliotek różnych typów, od prywatnych bibliotek osobistych poprzez szlacheckie i mieszczańskie biblioteki rodzinne do bibliotek organizacji politycznych, na biblioteczce Ligi Narodów kończąc. Istotną funkcję biblioteki autor widzi we wciąganiu użytkownika biblioteki do wspólnoty kulturowej, reprezentowanej przez bibliotekę. Biblioteka jest według autora rezerwuarem świadomości społecznej, doznającej reprodukcji w użytkownikach biblioteki. Funkcja wciągania do wspólnoty kulturowej może być dwojaka: rewolucyjna, gdy reprodukcja skierowana jest na pozyskanie członków własnej społeczności, lub misjonarska, gdy swoją świadomość społeczną reprodukuje w członkach wrogiej społeczności.

Trzecie studium zawiera analizę wzajemnych oddziaływań życia społecznego i świadomości społecznej. Wydaje się, że autor nie przemyślał poruszonych w tym studium

zagadnień, w przeciwnym bowiem razie byłoby ono jasne i wolne od metafizyki, której centralnym pojęciem jest w studium „duch obiektywny”, mający być istotnym elementem życia. Jednostka ludzka, wnosząc do społeczeństwa własną „duchowość”, „ducha subiektywnego”, doprowadza do zetknięcia się tego ostatniego z „duchem obiektywnym”. Miejs-
cem styku obu „duchów” jest biblioteka naukowa typu uniwersalnego. Cały ten balast metafizyczny zaciemnia właściwą myśl autora, któremu chodzi o kontakty duchowe, zazwyczaj jednokierunkowe, dokonywane za pośrednictwem książek już to między żyjącymi a nieżyjącymi, już to między samymi żyjącymi jednostkami. Funkcja bibliotek podobna jest według autora do roli telefonu, a funkcja katalogu do roli książki telefonicznej, chociaż w przeciwieństwie do telefonu biblioteka pozwala nawiązywać kontakty z jednostkami minionych epok. Wyniki tego studium autor sprowadza do dwóch twierdzeń: 1° między współczesną nauką a demokratycznym porządkiem społecznym istnieje ścisły związek, sprowadzający się do tego, że obowiązujące w nauce, przyczynowo uwarunkowane, pojęcie prawdy i adekwatna metoda indukcyjna przeniknęły poprzez nauki społeczne do życia politycznego; 2° w historycznej rzeczywistości demokracja i biblioteka wzajemnie się warunkują, mimo iż pierwsza opiera się nie na nauce, lecz na ideologii, wolność nauki i jednostki wiąże demokrację z nauką nierozzerwalnie.

Oceniając całość książki należy stwierdzić, że na przekór błędnym założeniom teoretycznym, a przede wszystkim ogólnym tezom metodologicznym, wyniki, do jakich doszedł autor, są cenne. Najcenniejszym osiągnięciem autora jest sformułowanie hipotezy o warunkach formowania się bibliotek publicznych.

Stanisław Szereda